

A De regionale ontwikkelingen

A.1 Inleiding

In de hoofdstukken 3 tot en met 7 zijn de landelijke ontwikkelingen beschreven bij de Tweede-Kamerverkiezingen sinds 1918. Daarbij is geen aandacht geschonken aan de regionale verschillen in politieke voorkeur. In deze bijlage wil ik een aantal hoofdlijnen laten zien van de regionale verschillen in politieke voorkeur en de ontwikkelingen in de afgelopen zeventig jaar. Dat gebeurt via het berekenen van zogenaamde indexcijfers voor een aantal sleutelverkiezingen sinds 1918. Per partij is een indexcijfer berekend, door de uitslag in een bepaalde provincie af te zetten tegen het resultaat in het gehele land. Als de uitslag in een provincie precies gelijk is aan die van geheel Nederland dan is dit indexcijfer 100. Als de uitslag in een provincie twee maal zo hoog is als in geheel Nederland dan is dit indexcijfer 200. Als de uitslag in een provincie slechts de helft bedraagt van de landelijke uitslag is dit indexcijfer 50. Voor een zevental verkiezingen zijn de indexcijfers berekend. Dat betreft de jaren 1922, 1937, 1948, 1959, 1967, 1977 en 1982. Naast de tabellen voor de partijen worden ook kaarten van Nederland gepresenteerd, die zowel de verschillen per provincie duidelijk aangeven, alsmede de ontwikkeling in de tijd.

A.2 KVP

De onderstaande tabel over de periode 1922 - 1967 geeft een goede indruk van de verschillen in aanhang per provincie van deze partij. De KVP was sterk ondervetegenwoordigd in de drie noordelijke

provincies. In Zeeland, Noord- en Zuid-Holland bleef deze partij beneden het landelijk gemiddelde. In Brabant en Limburg daarentegen was deze partij sterk oververtegenwoordigd. Door de tijd heen vertoont het beeld van de KVP echter een vrij grote mate van stabiliteit. Dat zal ongetwijfeld samenhangen met het feit dat, tot aan het midden van de jaren zestig, het overgrote deel der Rooms-Katholieken op deze partij stemde.

Tabel A.1. De indexcijfers per provincie voor de KVP (RKSP)

	1922	1937	1948	1959	1967
Groningen	17	18	18	18	21
Friesland	23	23	22	22	25
Drenthe	17	16	20	22	26
Overijssel	87	86	88	89	97
Gelderland	99	100	101	101	103
Utrecht	91	86	80	81	81
N.-Holland	72	72	75	74	75
Z.-Holland	59	61	59	59	60
Zeeland	62	65	63	67	66
N.-Brabant	262	266	249	234	214
Limburg	275	281	263	252	240

Op de volgende pagina treft u de politieke kaart van Nederland aan uit 1948. U kunt daarin per provincie de positie van de KVP zien.

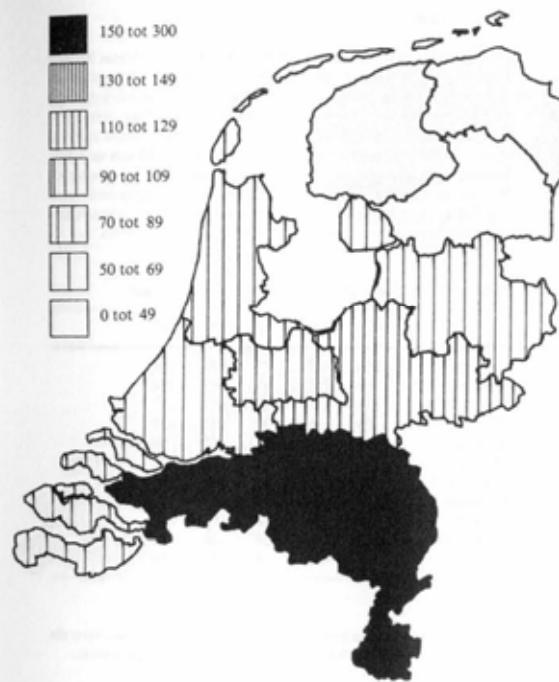
A.3 ARP

Het regionale patroon van de ARP is op veel punten haast het tegenovergestelde van dat van de KVP. De drie noordelijke provincies en Zeeland vertonen een duidelijke oververtegenwoordiging. In Brabant en Limburg scoorde de ARP een zeer laag cijfer. (In 1922 was voor de ARP het indexcijfer zelfs 4, dus 25 maal zo laag als in geheel Nederland.) Opmerkelijk is dat het beeld van de ARP door de tijd wel regionale verschuivingen laat zien. De positie in Brabant en Limburg versterkte zich duidelijk. Dat gold ook voor Friesland, waar deze partij in 1967 relatief gezien (het hoogste indexcijfer) haar sterkste positie behaalde (het Zijlstra-effect?).

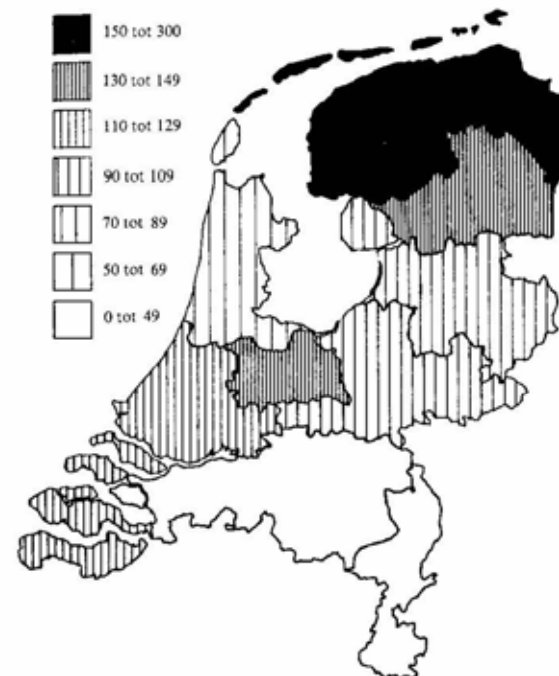
Tabel A.2. De indexcijfers per provincie voor de ARP

	1922	1937	1948	1959	1967
Groningen	158	142	173	179	168
Friesland	169	152	184	233	230
Drenthe	136	126	143	163	152
Overijssel	109	96	102	107	107
Gelderland	99	99	91	97	96
Utrecht	146	136	141	131	123
N.-Holland	72	96	85	80	85
Z.-Holland	126	126	126	120	118
Zeeland	147	134	124	133	127
N.-Brabant	23	25	24	28	41
Limburg	4	10	8	11	19

Op de volgende pagina treft u de kaart van Nederland aan voor de ARP in 1948. Ook hierbij ziet u de verspreiding per provincie.

Provinciale verdeling KVP. Tweede-Kamerverkiezingen 1948. De uitslag voor heel Nederland is 100.

Provinciale verdeling ARP. Tweede-Kamerverkiezingen 1948. De uitslag voor heel Nederland is 100.

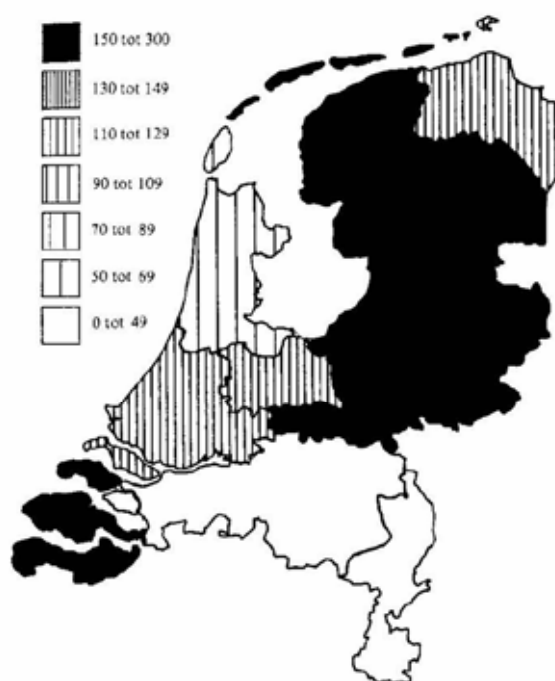
A.4 CHU

Het patroon van de CHU komt sterk overeen met dat van de ARP. Daarbij moeten we bedenken dat de ARP voor een veel groter deel uit Gereformeerde kiezers bestond en de CHU vooral stemmen verwierf uit de groep Nederlands-Hervormden. Door de tijd heen vertoonde het CDA, per regio, een stabiel beeld dan de ARP. Forse stijgingen in het zuiden van het land, zoals bij de ARP, stellen wij niet vast.

Tabel A.3. De indexcijfers per provincie voor de CHU

	1922	1937	1948	1959	1967
Groningen	90	91	125	115	120
Friesland	173	208	191	200	189
Drenthe	136	141	151	142	141
Overijssel	142	154	155	159	156
Gelderland	142	147	153	151	146
Utrecht	134	120	122	131	136
N.-Holland	61	61	58	60	64
Z.-Holland	107	108	110	111	114
Zeeland	142	205	184	184	185
N.-Brabant	31	32	29	28	30
Limburg	8	8	8	9	12

Op de volgende pagina ziet u de kaart van Nederland voor de CHU in 1948. De verspreiding per provincie is hiera afgebeeld.

Provinciale verdeling CHU. Tweede Kamerverkiezingen 1948. De uitslag voor heel Nederland is 100.

120

121

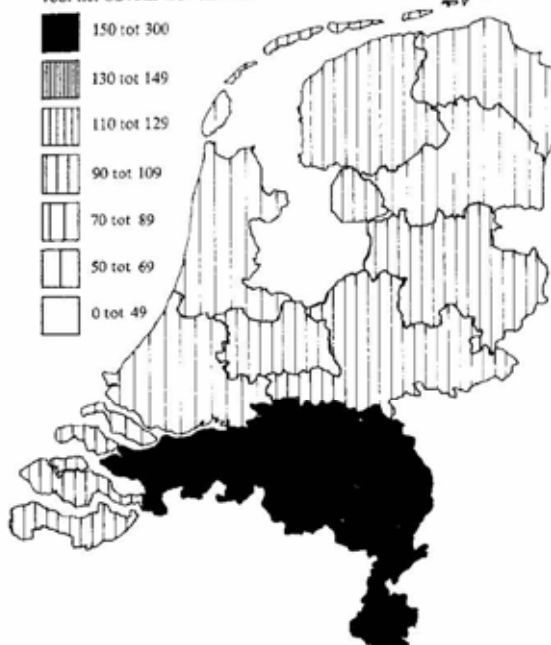
A.5 CDA

Hoewel het CDA als partij pas aan de verkiezingen meedoet sinds 1977, is het toch mogelijk een beeld te geven van de ontwikkelingen van deze partij sinds het begin van de invoering van het Algemeen Kiesrecht. De resultaten van de ARP, CHU en KVP (RKSP) kunnen daartoe bij elkaar geteld worden. Dan blijkt dat het CDA in Brabant en Limburg relatief gezien nog steeds de beste positie inneemt (het indexcijfer is daar het hoogst). Friesland, Overijssel en Gelderland gaven in 1982 ook een hogere indexwaarde dan 100. Opmerkelijk is de ontwikkeling in de tijd gezien. In Friesland, Drenthe en Overijssel is duidelijk sprake van een verbetering van de positie van het CDA (of de samenstellende partijen) ten opzichte van de rest van het land. In de overige gebieden is sprake van een achteruitgang. Aangezien het CDA vanaf het begin van de jaren zestig in tien jaar gedaald is van een niveau rond de 50% naar een niveau van rond de 30% houdt dit in dat in de drie genoemde provincies het CDA minder stemmen heeft verloren dan in de overige acht provincies.

Tabel A.4. De indexcijfers per provincie voor het CDA (RKSP + KVP + ARP + CHU)

	1922	1937	1948	1959	1967	1982
Groningen	67	75	65	71	76	71
Friesland	89	91	92	100	117	107
Drenthe	68	73	69	75	85	81
Overijssel	99	103	103	110	124	123
Gelderland	106	109	109	109	111	111
Utrecht	106	102	99	100	96	93
N.-Holland	78	75	73	75	72	74
Z.-Holland	88	84	79	82	77	78
Zeeland	106	98	99	102	93	93
N.-Brabant	158	155	161	142	137	136
Limburg	155	156	165	150	140	146

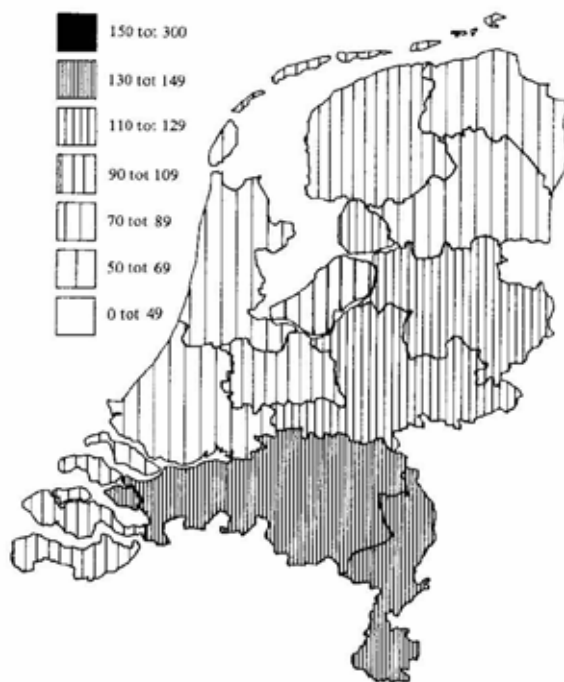
Hieronder ziet u de kaart van Nederland voor het CDA in 1937 en 1977.

Provinciale verdeling CDA. Tweede Kamerverkiezingen 1937. De uitslag voor heel Nederland is 100.

122

123

Provinciale verdeling CDA. Tweede-Kamerverkiezingen 1977.
De uitslag voor heel Nederland is 100.

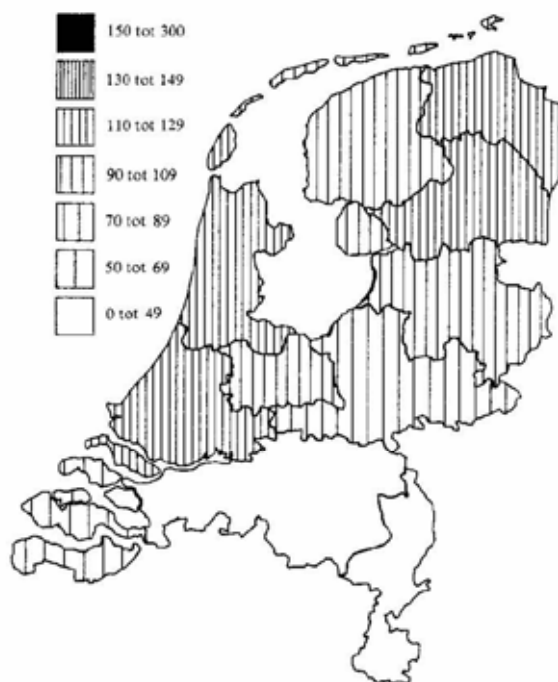
A.6 PvdA

Voor de Tweede Wereldoorlog vertoonde de PvdA (SDAP + VDB + CDU) een beeld, waarbij, in de drie noordelijke provincies en de drie westelijke provincies, het indexcijfer hoger was dan 100 en in de overige provincies lager dan 100, met het zuiden als laagste waarde. Door de tijd heen zien we echter opvallende ontwikkelingen. In Brabant en Limburg zien we een duidelijke stijging van de indexcijfers. In 1977 is er zelfs sprake van een cijfer, dat niet ver meer af ligt van het landelijk cijfer. De positie in die provincies is dan vrijwel gelijk aan die van de provincie Utrecht. Deze cijfers wijzen aan, dat de veelbesproken 'doorbraak' uiteindelijk tot stand is gekomen.

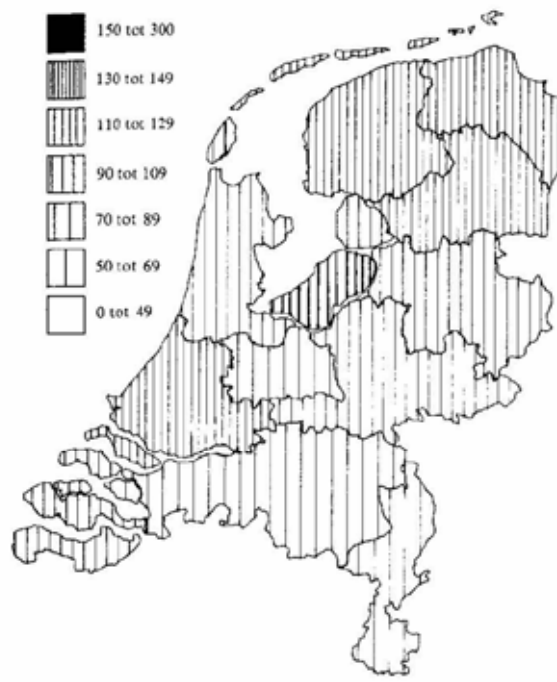
Tabel A.5. De indexcijfers per provincie voor de PvdA (SDAP + VDB + CDU)

	1922	1937	1948	1959	1967	1977	1982
Groningen	150	126	130	101	142	125	139
Friesland	128	105	130	128	135	110	122
Drenthe	123	113	148	140	150	123	135
Overijssel	104	92	98	99	98	92	93
Gelderland	84	88	97	96	97	91	92
Utrecht	97	98	98	98	97	83	83
N.-Holland	127	128	114	109	105	105	104
Z.-Holland	103	127	120	120	125	112	109
Zeeland	47	69	95	97	103	96	92
N.-Brabant	27	30	41	50	45	85	81
Limburg	51	32	33	50	50	89	86

Op de volgende twee pagina's treft u de kaart van Nederland aan voor de PvdA in 1937 en 1977.

Provinciale verdeling PvdA. Tweede-Kamerverkiezingen 1937.
De uitslag voor heel Nederland is 100.

Provinciale verdeling PvdA. Tweede-Kamerverkiezingen 1977.
De uitslag voor heel Nederland is 100.

A.7 VVD

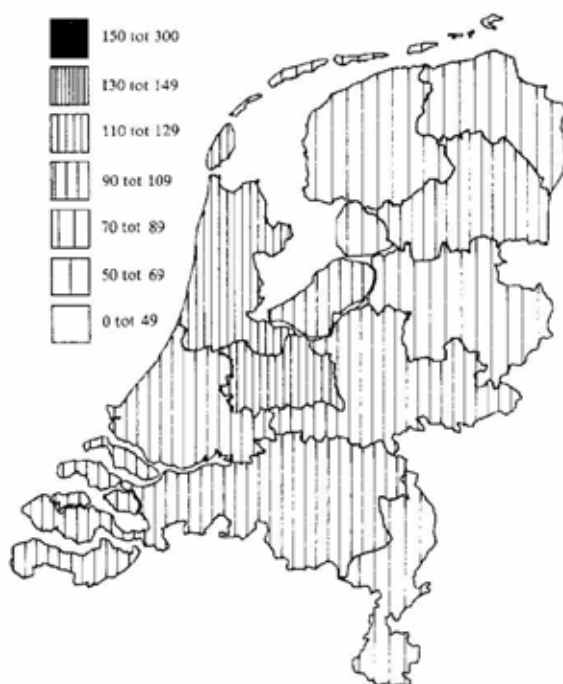
Het patroon van de Vrijheidsbond (voor de oorlog) verschilt duidelijk van dat van de VVD van na de oorlog. Was de aanhang van de Vrijheidsbond verhoudingsgewijs groter in de provincies Drenthe, Zuid-Holland en Zeeland; na de oorlog waren het Groningen, Drenthe en Noord- en Zuid-Holland, waar de VVD het relatief gezien het beste deed. In het zuiden van het land behaalde de VVD waarden, die overeenkomen met die van de ARP en CHU. Na 1946 onderging de VVD ingrijpende veranderingen. De partij ging in relatie tot de landelijke uitslag sterk achteruit in het noorden, maar steeg zeer fors in Brabant en Limburg. Het patroon van 1982 geeft dan ook minder grote regionale verschillen te zien dan het geval was in 1948.

Tabel A.6. De indexcijfers per provincie voor de VVD (Vrijheidsbond)

	1922	1937	1948	1959	1967	1977	1982
Groningen	97	100	151	131	112	80	73
Friesland	114	85	92	85	76	69	76
Drenthe	122	177	199	151	131	102	94
Overijssel	83	82	105	79	76	74	78
Gelderland	144	105	103	90	91	96	97
Utrecht	87	108	96	113	122	123	119
N.-Holland	102	108	123	138	122	121	118
Z.-Holland	138	141	123	126	121	111	109
Zeeland	162	154	100	91	97	97	100
N.-Brabant	21	13	19	34	70	88	97
Limburg	9	5	10	20	48	82	81

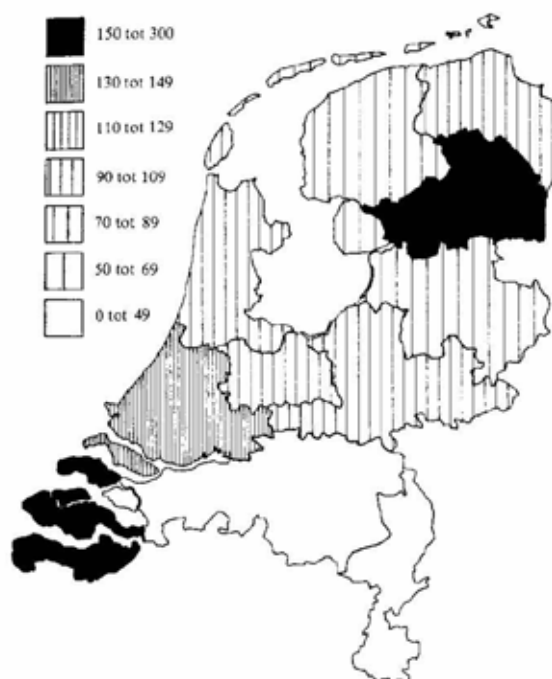
Ook voor de VVD geven we door middel van twee kaarten van Nederland het beeld van deze partij in 1937 en 1982.

128

Provinciale verdeling VVD. Tweede-Kamerverkiezingen 1982. De uitslag voor heel Nederland is 100.

130

Provinciale verdeling VVD. Tweede-Kamerverkiezingen 1937. De uitslag voor heel Nederland is 100.

129

A.8 CPN

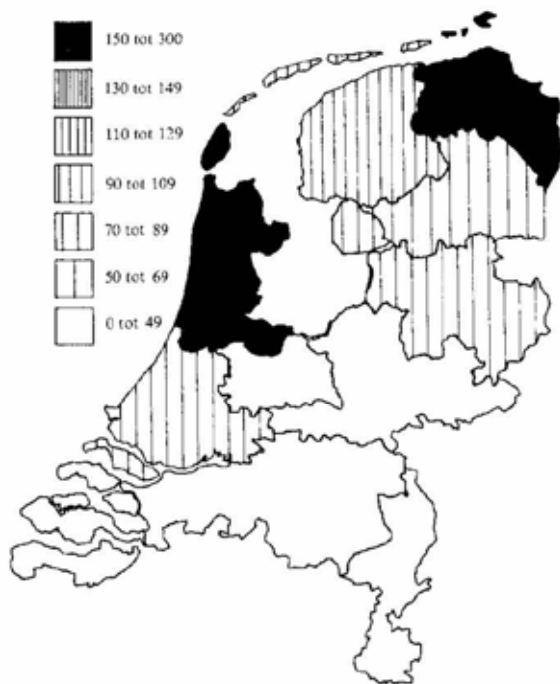
Van de kleinere partijen is ook het beeld van de CPN te geven. Deze partij had haar aanhang voor de oorlog zeer sterk geconcentreerd in Noord-Holland en Groningen. Opmerkelijk is dat in 1948, toen de CPN een duidelijk beter resultaat behaalde dan in de laatste vooroorlogse verkiezing van 1937, de indexcijfers sterk lijken op die van 1937. Hoewel ook bij deze partij sprake is van een stijging van de indexen in Brabant en Limburg is het toch opvallend dat in 1982, met een zeer slecht verkiezingsresultaat, de indexen weinig afwijken van de voorgaande verkiezingsjaren.

Tabel A.7. De indexcijfers per provincie voor de CPN

	1922	1937	1948	1959	1967	1977	1982
Groningen	189	164	145	200	178	253	233
Friesland	33	91	92	83	78	85	72
Drenthe	33	64	69	79	81	71	72
Overijssel	33	76	97	100	81	65	56
Gelderland	32	30	40	25	33	35	44
Utrecht	33	39	62	62	38	50	78
N.-Holland	263	245	225	254	242	265	239
Z.-Holland	84	82	94	88	89	76	83
Zeeland	22	18	22	17	22	24	33
N.-Brabant	14	18	21	17	36	35	44
Limburg	50	36	47	29	61	65	56

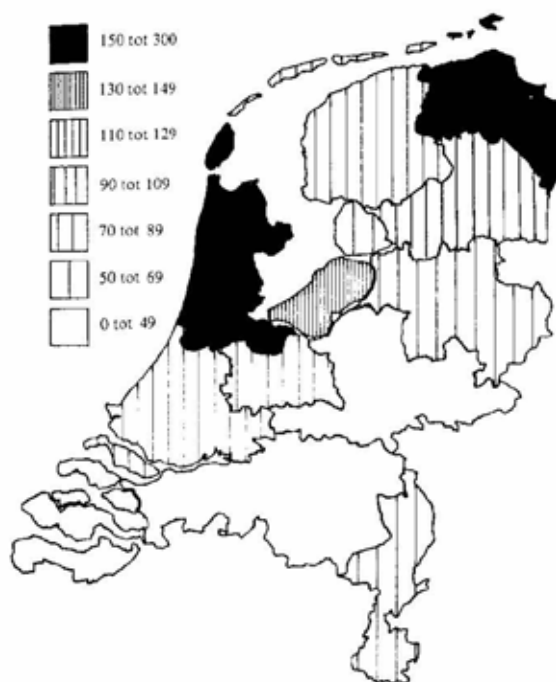
Ook voor de CPN volgen twee kaarten. De eerste is uit 1937 en de tweede betreft 1982.

131

Provinciale verdeling CPN. Tweede-Kamerverkiezingen 1937.
De uitslag voor heel Nederland is 300.

132

Provinciale verdeling CPN. Tweede-Kamerverkiezingen 1982.
De uitslag voor heel Nederland is 100.

133

A.9 D'66

Uit de nieuwe partijen hebben we alleen D'66 geselecteerd om een regionaal beeld te geven. In 1967 was deze partij het sterkst in de Randstad en Brabant. Noord-Holland nam daarbij een prominente positie in. Drenthe en Zeeland laten de laagste indexcijfers zien. In 1982 was sprake van veel minder regionale verschillen. Behoudens Groningen en Friesland lag de index van alle provincies tussen de 90 en 110.

Tabel A.8. Indexcijfers per provincie voor D'66

	1922	1937	1948	1959	1967	1977	1982
Groningen	-	-	-	-	60	81	79
Friesland	-	-	-	-	53	81	74
Drenthe	-	-	-	-	47	81	91
Overijssel	-	-	-	-	60	78	91
Gelderland	-	-	-	-	76	89	98
Utrecht	-	-	-	-	100	122	105
N.-Holland	-	-	-	-	153	135	105
Z.-Holland	-	-	-	-	111	113	98
Zeeland	-	-	-	-	49	81	95
N.-Brabant	-	-	-	-	107	93	107
Limburg	-	-	-	-	69	61	109

Op de volgende pagina ziet u de kaart van Nederland voor D'66 in 1977.

Provinciale verdeling D'66. Tweede-Kamerverkiezingen 1977.
De uitslag voor heel Nederland is 100.

134

135